

แนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการขยะมูลฝอยชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว
กรณีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาคเหนือตอนบน

The Best Practices for Tourism Community Solid Waste
Management A case of Local Government Organization in the
Upper Northern Region.

ภูวนารถ ศรีทอง*

สาขาการโรงแรม คณะการท่องเที่ยวและการโรงแรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
เลขที่ 80 หมู่ 9 ตำบลบ้านดู่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย 57100

Phuwanat Srithong

Faculty of Tourism and Hotel. Chiang Rai Rajabhat University.

80 Moo 9, Ban Du Sub-district, Mueang District, Chiang Rai Province 57100

Email: phuwanatsri7@gmail.com

มงคลกร ศรีวิชัย**

สาขาวิศวกรรมโยธาและสิ่งแวดล้อม คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
128 ถ.ห้วยแก้ว ต.ช้างเผือก อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50300

Mongkonkorn Sriwichai

Civil Faculty of Engineering RMUTL Chiang Mai.

128 Huay Kaew Road, Muang, Chiang Mai, Thailand, 50300

Email: srivichai.m@gmail.com

Received: April 23, 2024

Revised: September 17, 2024

Accepted: September 23, 2024

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการขยะมูลฝอยชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว กรณีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาคเหนือตอนบน เป็นการศึกษาสถานการณ์การจัดการขยะมูลฝอยชุมชนที่เป็นเมืองท่องเที่ยว และถอดบทเรียนการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับต่าง ๆ จากนั้นนำผลจากการศึกษาการถอดบทเรียนมาพัฒนา

* อาจารย์ ดร., สาขาการโรงแรม คณะการท่องเที่ยวและการโรงแรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิศวกรรมโยธาและสิ่งแวดล้อม คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

รูปแบบและกลไกการขับเคลื่อนการบริหารจัดการขยะตามขนาดและบริบทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการบริหารจัดการขยะตามขนาดและบริบทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมีจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบน จำแนกตามขนาดขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการถอดบทเรียนได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับองค์การบริหารส่วนตำบล, ระดับเทศบาลตำบล และระดับเทศบาลเมือง จำนวน 8 จังหวัด โดยจำแนกเป็นจังหวัดละ 16 พื้นที่ในภาคเหนือตอนบน มีวิธีการดำเนินงานวิจัยเริ่มจากการคัดเลือกพื้นที่เป้าหมายตามที่ได้กำหนดไว้ จากนั้นทำการศึกษาและถอดบทเรียนสถานการณ์การบริหารจัดการขยะในพื้นที่เป้าหมายที่มีแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน มาทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล เพื่อพัฒนารูปแบบและกลไกการขับเคลื่อนการบริหารจัดการขยะ จากผลจากการศึกษาพบว่า กลุ่มองค์การบริหารส่วนตำบลและเทศบาลตำบลในภาคเหนือตอนบน มีการจัดการขยะต้นทางโดยครัวเรือนมีการจัดการขยะอินทรีย์ด้วยตัวเอง ทั้งนี้การจัดการขยะกลางทางและขยะปลายทางนั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่รับผิดชอบเป็นหลัก ซึ่งการจัดการปลายทางส่วนใหญ่เน้นเป็นการจัดการด้วยการฝังกลบและเตาเผา มีบางพื้นที่ได้มีการจัดการปลายทางโดยการส่งไปกำจัดในพื้นที่อื่น และกลุ่มเทศบาลเมืองมีการจัดการขยะต้นทาง 2 แบบ คือ 1) ประชาชนจัดการขยะได้ด้วยตัวของชุมชนเอง และส่งให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบในการกำจัดสำหรับการจัดการกลางทางและปลายทาง 2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่รับผิดชอบหลักและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสร้างความร่วมมือระหว่างเอกชนในการกำจัดและการติดตามควบคุม ประเมินผล การคัดแยกขยะในครัวเรือน เพื่อสร้างแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการขยะเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว และต้องอาศัยบทบาทการมีส่วนร่วมระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชน ของกลุ่มองค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดการขยะในแหล่งท่องเที่ยว/แหล่งเรียนรู้ของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุด

คำสำคัญ: องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, แนวปฏิบัติที่ดี, การจัดการขยะมูลฝอยของชุมชน

Abstract

This research aims to study the best practices of waste management of Subdistrict Municipalities to support community-based tourism in the upper northern region. On the situations of waste management and extract lessons from waste management of local government organizations at various levels. Then, use the results of the study to extract lessons to develop a model and mechanism to drive waste management according to the size and context of local government organizations with participation of all sectors. The sample groups used to extract lessons include local government organizations at the Subdistrict Administrative Organization Subdistrict municipal level and municipality level, totaling 16 areas in the upper northern region for the sample group in testing the model there were 3 levels of areas namely by the sub-district administrative organization level, municipality level and Local government level. In carrying out the project, there are research methods starting with selecting target areas according to the defined context. However, study analyze, and synthesize data to develop models and mechanisms to drive waste management. Then, it will be tested and applied in the target area from the waste management situation in the target area for successful waste management and unsuccessful that are tourist attractions in the community. Therefore, the policy recommendations are the Subdistrict Administrative Organization and Municipality propose to proceed regulations and requirements for waste management is establishing a working group structure to prepare a constitution of Waste management in the community and separation to create good practices in waste management to promote tourism and must rely on the role of participation between the local administrative organization and the community of the Subdistrict Administrative Organization group in effectively managing waste in tourist attractions/learning centers of the community.

Keyword: Local government organization, Best practices, Community waste management

1. บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สถานการณ์ปัญหาขยะมูลฝอยของภาคเหนือตอนบนจำนวน 8 จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่, ลำพูน, ลำปาง, แม่ฮ่องสอน, เชียงราย, พะเยา, แพร่ และน่าน พบว่าปริมาณขยะในช่วงปี พ.ศ. 2561-2564 มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น โดยปริมาณขยะในปี พ.ศ. 2565 สูงถึง 8,799 ตัน/วัน² โดยขยะมูลฝอยส่วนใหญ่เกิดจาก ครั้วเรือน และขยะส่วนใหญ่เป็นขยะอินทรีย์ รองลงมาเป็นขยะรีไซเคิล และจากข้อมูลระบบสารสนเทศ ด้านการจัดการขยะมูลฝอยชุมชน พบว่าในบริเวณพื้นที่ภาคเหนือตอนบน จังหวัดเชียงใหม่เป็นพื้นที่ที่เกิดขยะมูลฝอยมากที่สุด ซึ่งมีปริมาณขยะจำนวน 1,434.40 ตันต่อวัน³ รองลงมาเป็นจังหวัดเชียงรายมีปริมาณขยะที่เกิดขึ้นจำนวน 776.4 ตันต่อวัน และพบว่าทุกจังหวัดในเขตภาคเหนือตอนบนยังมีขยะในส่วนที่ยังไม่นำไปกลับไป ใช้ประโยชน์และมีการกำจัดที่ไม่ถูกต้อง โดยบางจังหวัดมีจำนวนสูงถึง 1,125.3 ตันต่อวัน⁴ ในภาพรวมของปัญหาการจัดการขยะที่พบในทุก อบต. คือ ความรู้ความเข้าใจของประชาชนในบางชุมชน ในการจัดการขยะ ส่งผลให้ประชาชนบางครัวเรือนไม่ได้คัดแยกจากต้นทาง หรือบางครัวเรือนไม่ทราบวิธีการ จัดการขยะที่หลากหลายของขยะแต่ละประเภท ปัญหาขาดงบประมาณในการดำเนินงานทำให้เกิดผลกระทบกับการบริหารจัดการขยะ เช่น ไม่สามารถจัดซื้อรถเก็บขยะ ไม่สามารถจัดซื้อเครื่องมือในการจัดการขยะได้อย่างมีประสิทธิภาพ ค่าตอบแทนในการปฏิบัติงานการเก็บขยะไม่เหมาะสม อีกทั้งปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้นจากปัญหาขยะ แฝงจากนอกพื้นที่ สาเหตุเนื่องจากการลักลอบทิ้งขยะของสถานประกอบการ ร้านค้าและบุคคลภายนอกพื้นที่ รวมถึงปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้นในฤดูกาลท่องเที่ยว ทั้งนี้ เนื่องจากจังหวัดในภาคเหนือตอนบนเป็นจังหวัดที่มีแหล่ง ท่องเที่ยวมากมายโดยเฉพาะในฤดูหนาว จึงส่งผลกระทบทำให้จำนวนขยะที่ต้องบริหารจัดการเพิ่มขึ้นผู้วิจัยได้มีความสนใจในการนำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12⁵ ยุทธศาสตร์ที่ 4 การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เป้าหมายที่ 3 สร้างคุณภาพชีวิตที่ดีและลดผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนและระบบนิเวศ มีการให้ความสำคัญกับการจัดการขยะมูลฝอยและของเสียอันตราย โดยมีการกำหนดตัวชี้วัดในกาจัดขยะไว้ดังนี้ คือสัดส่วนของขยะมูลฝอยในชุมชนที่ได้รับการจัดการอย่างถูกต้องและนำไปใช้ประโยชน์ ไม่น้อยกว่าร้อยละ 75 สัดส่วนของเสียอันตรายชุมชนที่ได้รับการกำจัดอย่างถูกต้องไม่น้อยกว่าร้อยละ 30 และกากอุตสาหกรรมอันตรายทั้งหมดเข้าสู่ระบบการจัดการที่ถูกต้อง (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12)

² กรมควบคุมมลพิษ, ระบบสารสนเทศด้านการจัดการขยะมูลฝอย ปี 2563.

³ เรื่องเดียวกัน.

⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁵ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560 - 2564)*, (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, ม.ป.ป.)

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่า ลักษณะด้านภูมิประเทศของภาคเหนือตอนบน มีลักษณะเป็นแอ่ง และมีภูเขาสูงชัน มีเขตแดนทางตอนเหนือติดกับชายแดนพม่าและลาว ส่งผลให้เขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบนมีประชากรหลายเชื้อชาติแต่ละชนชาติจะมีประเพณี วัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไป อีกทั้งสภาพเศรษฐกิจที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วโดยมีปัจจัยสนับสนุนจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เป็นผลสืบเนื่องมาจากพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่กระจ่ายการเดินทางสู่แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่อื่นๆของภาคเหนือมากขึ้น และจากลักษณะทางสังคมและบริบทในแต่ละพื้นที่ ปริมาณประชากรบริเวณภาคเหนือตอนบนที่เพิ่มขึ้น ก่อให้เกิดปริมาณและประเภทของขยะมูลฝอยที่แตกต่างกันออกไป ทางทีมผู้วิจัยได้มีความสนใจในการนำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ด้านการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนนำมาเป็นกรอบแนวทางในการแก้ปัญหาการจัดการขยะสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษาพื้นที่ภาคเหนือตอนบน โดยทางทีมผู้วิจัยต้องการศึกษาสถานการณ์การบริหารจัดการขยะ และถอดบทเรียนการบริหารจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับต่างๆ ในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบน จากนั้นมีการวางแผนงานในการแก้ไขปัญหาขยะตั้งแต่ต้นทาง กลางทาง และปลายทาง พัฒนารูปแบบและกลไกการขับเคลื่อนการบริหารจัดการขยะในหลายรูปแบบ และสามารถนำแนวทางการกำจัดขยะเหล่านี้ไปปรับใช้ให้มีความเหมาะสมกับศักยภาพของแต่ละพื้นที่โดยผ่านการวิเคราะห์ปัจจัยทางกายภาพที่เหมาะสมตาม หลักเกณฑ์ของกรมควบคุมมลพิษและสิ่งแวดล้อม นำไปสู่แนวทางการกำหนดข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการบริหารจัดการขยะในแต่ละพื้นที่อย่างเหมาะสมและยั่งยืน

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

1.2.1 ศึกษาสถานการณ์การบริหารจัดการขยะ และถอดบทเรียนการบริหารจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับต่าง ๆ ในภาคเหนือตอนบน

1.2.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการบริหารจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนในภาคเหนือตอนบน

1.3 ทฤษฎี และสมมติฐานการวิจัย

1.3.1 แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการขยะ

ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ เป็นการมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน การจัดการการพัฒนาความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม โดยมีกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาคือ แนวทางการจัดการขยะอย่างครบวงจรเริ่มตั้งแต่ต้นทางถึงปลายทาง เป็นการเน้นรูปแบบการจัดการขยะมูลฝอยอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดจากผลการวิจัยเรื่อง “วัฏจักรชีวิตของระบบการจัดการขยะมูลฝอย” แสดงให้เห็นถึงกิจกรรม 3 ระดับ ประกอบไปด้วย ในระดับครัวเรือน ในระดับกลุ่ม และในระดับชุมชน ที่ช่วยลดปริมาณขยะแต่ละประเภทที่ต้องนำไปกำจัด ในการดำเนินโครงการแนวทางการบริหารจัดการขยะสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละขนาดพื้นที่ กรณีศึกษาภาคเหนือตอนบน ได้มีการคัดเลือกพื้นที่เป้าหมายจำนวน 8 จังหวัด

ดำเนินการคัดเลือกจังหวัดละ 2 พื้นที่องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ในการนำข้อมูลการถอดบทเรียนด้านการบริหาร จัดการขยะ ทั้งกิจกรรมที่ประสบความสำเร็จและไม่ประสบความสำเร็จจากการลงพื้นที่สำรวจ 16 พื้นที่ พบว่า พื้นที่เป้าหมาย มีปริมาณขยะที่เกิดขึ้นเฉลี่ยทั้งหมด 16 พื้นที่ อยู่ที่ 4,696.20 ตันต่อปี ในด้านการจัดการขยะ อินทรีย์ ทั้ง 16 พื้นที่ พบว่า ในการจัดการขยะมูลฝอยประเภทเศษอาหาร ประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ มีการจัดการ โดยการใช้ถังกรีนโคน การนำไปทำปุ๋ยหมัก และการนำไปให้อาหารสัตว์ ประเภท เป็ด ไก่ และสุกร การจัดการขยะประเภท ใบไม้ มีการจัดทำเสวียน ในด้านการจัดการขยะทั่วไปทั้ง 16 พื้นที่ มีการจัดการขยะทั่วไปโดยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นของแต่ละพื้นที่เป็นผู้รับผิดชอบโดยจะมีการกำหนด วันเวลาการเก็บขยะทั่วไปของชุมชน ขยะรีไซเคิลทั้ง 16 พื้นที่มีการจัดการขยะรีไซเคิลในขยะครัวเรือนของตนโดยการแปรรูป และการนำไปขาย ส่วนขยะอันตรายและขยะติดเชื้อ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้จัดเก็บรวบรวมและนำไปกำจัด ปัจจุบันการจัดการขยะของ อปท. ระดับองค์การบริหารส่วนตำบลในส่วนของต้นทางจะมีการจัดการที่ดีหากมีผู้นำในชุมชนที่เข้มแข็งและมีบทบาทสูงในชุมชน แต่สำหรับชุมชนที่ไม่มีผู้นำที่จริงจังกับการจัดการขยะหรือยังไม่มีโครงสร้างคณะทำงานที่ชัดเจนทำให้ขาดการทําย่างในด้านนี้จริงจังและต่อเนื่องก็จะส่งผลให้การจัดการขยะต้นทางไม่เกิดประสิทธิภาพ ส่วนการจัดการขยะกลางทางและปลายทางส่วนใหญ่เป็นหน้าที่ของ อปท. โดยการจัดการกลางทางส่วนใหญ่จะมีรถเก็บขนซึ่งอาจจะเป็นรถของ อปท. เองหรือเป็นของเอกชนที่เข้ามารับเก็บขนโดยปัจจุบันมีพนักงานและรถเก็บขนไม่เพียงพอกับปริมาณขยะที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน ส่วนการจัดการขยะปลายทางส่วนใหญ่จัดการขยะโดยการเผาและฝังกลบซึ่งถือว่าการจัดการขยะที่ยังไม่ถูกต้องตามหลักสุขาภิบาล

1.3.2 นโยบายการจัดการขยะมูลฝอย

นโยบายการจัดการขยะมูลฝอยของกลุ่มองค์การบริหารส่วนตำบล มีนโยบายไปในทิศทางเดียวกันคือ การบริหารจัดการขยะโดยชุมชนอย่างถูกวิธี ลดปริมาณของขยะในพื้นที่โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในเขตพื้นที่ และการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ รวมถึงส่งเสริมและรักษาความสะอาด ถนน ทางน้ำ ทางเดิน และพื้นที่สาธารณะ นโยบายการจัดการขยะมูลฝอยของกลุ่มเทศบาลตำบล ส่วนใหญ่มีนโยบายไปในทิศทางในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และได้ให้ความสำคัญต่อการจัดการขยะที่จะส่งผลกระทบต่อ สิ่งแวดล้อมของพื้นที่ จึงมีการกำหนดนโยบายที่ชัดเจนในการบริหารจัดการขยะ ตั้งแต่กระบวนการต้นทางคือ ให้ครัวเรือนมีการคัดแยกขยะก่อนทิ้งและนำขยะกลับมาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุดตามหลักการ 3 Rs อันได้แก่ ใช้น้อยหรือลดการใช้ (Reduce) การใช้ซ้ำ (Reuse) และการรีไซเคิลหรือแปรรูปใช้ใหม่ (Recycle) ในการจัดการขยะกลางทางหรือระหว่างทาง คือ การเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดเก็บ การขนขยะอย่างถูกต้องตามหลักสุขาภิบาล มีความพร้อมทั้งในส่วนของงบประมาณ บุคลากร วัสดุ อุปกรณ์ และกระบวนการปลายทางเป็นการบริหารจัดการขยะให้ถูกต้องตามหลักสุขาภิบาล เพื่อให้เป็นเมืองสะอาดน่าอยู่ยั่งยืน นโยบายการจัดการขยะมูลฝอยของกลุ่มเทศบาลเมืองมีนโยบายไปในทิศทางเดียวกันคือ

นโยบาย ที่พยายามที่จะมีการจัดการขยะตั้งแต่ต้นทาง กลางทาง และปลายทาง โดยให้ทุกภาคส่วนในพื้นที่ร่วมมือกัน ในการแก้ปัญหาอย่างจริงจัง มีการรณรงค์การลดปริมาณและคัดแยกขยะในครัวเรือนตั้งแต่ต้นทาง โดยการคัดแยกประเภทขยะมูลฝอย (ขยะอินทรีย์/ขยะรีไซเคิล/ขยะอันตราย/ขยะทั่วไป) ที่เกิดขึ้นจากแหล่งกำเนิดภายในชุมชนของตนเอง เพื่อให้เกิดการพัฒนารูปแบบการจัดการขยะในเขตเทศบาลเมืองให้มีความยั่งยืน ครอบคลุม และเกิดประสิทธิภาพสูงสุด

1.3.3 การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism: CBT)

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่า “การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อม เป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน” ซึ่งมองว่าคนและชุมชนเข้าไปมีบทบาทในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในลักษณะของการเข้าไปมีส่วนร่วมกับส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยมีแหล่งธรรมชาติเป็นฐาน

จากบทเรียนของการพัฒนาประเทศ โครงการพัฒนาหลายโครงการเป็นโครงการที่ดีแต่ไม่สามารถทำได้เนื่องจากมองที่โครงการเป็นตัวตั้งไม่ได้มองที่ประชาชน ดังนั้นการให้บทบาทและความสำคัญของประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมและรู้สึกเป็นเจ้าของ เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาที่ยั่งยืน ในส่วนขององค์กรประชาชน และองค์กรพัฒนาเอกชน เห็นว่าหากจะให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศยั่งยืนต้องมองที่ชุมชนเป็นศูนย์กลาง จึงเกิดแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนขึ้น นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังสามารถเป็นเครื่องมือในการพัฒนา โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเงื่อนไขและสร้างโอกาสให้องค์กรชุมชนเข้ามามีบทบาทสำคัญในการวางแผนทิศทางการพัฒนาชุมชนของตนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนที่มีแนวโน้มว่าการท่องเที่ยวจะรุกคืบเข้าไปถึง หรือต้องการเปิดเผยชุมชนของตนให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง ให้มีการสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการวางแผน การบริหารจัดการทรัพยากรและกระจายอำนาจ การตัดสินใจโดยเน้นความสำคัญของการจัดการธรรมชาติแวดล้อมและใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน⁶

เมื่อชุมชนมาเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวก็จะมีคำใหม่ ๆ เกิดขึ้น อาทิ การท่องเที่ยวชุมชน การท่องเที่ยวโดยชุมชน การท่องเที่ยวผ่านชุมชน การท่องเที่ยวในชุมชน ก็ขึ้นอยู่กับนิยามแห่งการสื่อความหมายต่อคำดังกล่าว แต่ที่แน่นอนก็คือ "ชุมชน" เป็นสิ่งที่ต้องถูกกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผลกระทบจากการทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้แก่

⁶ วีระพล ทองมา, การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism :CBT) สำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในเขตที่ดินป่าไม้, (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2547).

1) ผลกระทบด้านบวก

ส่งผลให้ชุมชนมีจิตสำนึกเกิดการพัฒนาตนเอง พึ่งพาตนเอง คิดเป็น ทำเป็น มีความพยายามในการเรียนรู้พัฒนา เกิดรายได้เพิ่มขึ้นมีการรวมตัวกัน สร้างความเข้มแข็งในชุมชน นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ตามความคาดหวังและความพยายามที่จะดำเนินการเพื่อให้เป็นตามหลักการพัฒนายั่งยืน 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านเศรษฐกิจ 2) ด้านสังคม วัฒนธรรม 3) สิ่งแวดล้อม และสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนคือการรวบรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญา สืบสานสืบทอด ตลอดจนการนำไปใช้ประโยชน์ได้เกิดความรักความภาคภูมิใจในความรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของมีส่วนร่วมในทรัพยากรของชุมชน และเกิดกระบวนการเรียนรู้การทำงานร่วมกันในที่สุด

2) ผลกระทบด้านลบ

เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม อาทิ จำนวนขยะที่เพิ่มมากขึ้นจากนักท่องเที่ยว การใช้น้ำ ระบบนิเวศเป็นส่วนตัวในการที่จะต้องรองรับนักท่องเที่ยว และที่สำคัญคือ อาจถึงกับสูญเสียเอกลักษณ์ของท้องถิ่นหากมีการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวมากเกินไป ในส่วนการตลาดนั้นแต่ละชุมชนจะต้องให้ข้อมูลแนะนำชุมชนตนเองและชุมชนอื่นที่ถูกต้องและน่าสนใจแก่นักท่องเที่ยว และที่น่าภูมิใจสำหรับชุมชนคือ การรักษาระบบนิเวศ ทรัพยากร ธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมา แต่ชุมชนไม่ได้ละทิ้งพื้นฐานเดิม หรือปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตไปตามกระแสวัฒนธรรม และไม่ได้มุ่งหวังรายได้จากการท่องเที่ยวที่จะได้ให้เป็นรายได้หลักของชุมชนโดยละทิ้งอาชีพดั้งเดิมที่จะเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการท่องเที่ยวที่เข้าไปในชุมชน

จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาแผนงานทั้งด้านการจัดการขยะและพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวในพื้นที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่ในการเป็นผู้กระตุ้นให้ประชาชนได้ร่วมกันเรียนรู้สภาพของชุมชน การดำเนินชีวิต ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเป็นการหล่อหลอมความต้องการของประชาชนที่หลากหลาย เพื่อกำหนดเป็นภาพแห่งความสำเร็จที่ ต้องการให้เกิดขึ้นในอนาคตที่อยู่บนพื้นฐานความเป็นไปได้ และสามารถแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนได้อย่างแท้จริง เช่นเดียวกับการออกแบบประสบการณ์ท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น สามารถผ่านกิจกรรมที่สร้างสรรค์ต่อการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมของชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของสุวดี บุญมาจรินทน์ จันทร์จิต ฐณะศิริละมณรัตน์ ใจเอื้อ กล่าวว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นรูปแบบหนึ่งภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมของชุมชน โดยใช้แนวทางในการตัดสินใจหรือรับผิดชอบต่อการเข้าถึงความเป็นเจ้าของและผลประโยชน์ร่วมกัน มีการนำเสนอของดีชุมชนและความภาคภูมิใจผ่านการนำเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวเช่นเดียวกับชุมชนพื้นที่ต้นแบบในการพัฒนาการจัดการขยะตั้งแต่ต้นทางในแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน “ชุมชนบ้านเขาพระ” หมู่ที่ 5 ตำบลอุ้มถ้อง อำเภอกู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ชุมชนพื้นที่ต้นแบบ

ในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีการจัดการขยะ ภายใต้การส่งเสริม สนับสนุนของสำนักงานพื้นที่พิเศษ 7 ซึ่งได้ตระหนักถึงปัญหาขยะที่เกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยว โดยมีเป้าหมายมุ่งเน้น การบริหารจัดการขยะในแหล่งท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุด สามารถลดจำนวน ปริมาณขยะได้จริง มีระบบและแผนในการจัดการอย่างต่อเนื่อง ได้ดำเนินกิจกรรมพัฒนาแนวทางการจัดการขยะของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่พิเศษ 7 ภายใต้โครงการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยว กิจกรรมพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่พิเศษเพื่อยกระดับแหล่งท่องเที่ยวสู่ระดับมาตรฐานสากล ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2565 ซึ่งมีชุมชนบ้านเขาพระเป็นชุมชนพื้นที่ต้นแบบการดำเนินงานนี้ เริ่มจากการสำรวจข้อมูลปริมาณขยะแต่ละประเภทและวิธีการจัดการขยะของชุมชน ทั้งนี้ ได้ศึกษา 2 สถานการณ์ คือ ปริมาณขยะในวันปกติ และปริมาณขยะในวันที่จัดกิจกรรมหรือมีการให้บริการท่องเที่ยว เพื่อนำข้อมูลมาเปรียบเทียบอัตราการเกิดขยะ⁷

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาแนวทางการบริหารจัดการขยะสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่ละขนาดพื้นที่ กรณีศึกษาภาคเหนือตอนบน มีขอบเขตในการวิจัยคือการลงพื้นที่ถอดบทเรียนพื้นที่เป้าหมายจำนวน 16 พื้นที่ โดยถอดบทเรียนในการจัดการขยะต้นทาง กลางทาง และปลายทาง ตามขนาดและบริบทในการจัดการขยะ ด้วยกระบวนการ CIPP Model บริบทของข้อมูลในพื้นที่ มีปัจจัยด้านการบริหารจัดการขยะของพื้นที่เป้าหมายที่มีอยู่ตามกระบวนการจัดการขยะ ณ ต้นทาง กลางทาง ปลายทาง และผลผลิตที่ได้จากการจัดการขยะ โดยแต่ละอปท.มีความโดดเด่นของการจัดการขยะที่แตกต่างกัน แต่มีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ ต้องการลดปริมาณขยะ เพื่อให้สามารถจัดการขยะได้อย่างถูกวิธี ตามแผนแม่บทการบริหารจัดการขยะมูลฝอยของประเทศ

1.4.2 ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับ องค์การบริหารส่วนตำบล ระดับเทศบาลตำบล และระดับเทศบาลเมือง จำนวน 16 พื้นที่ในภาคเหนือตอนบน ได้จัดกลุ่มพื้นที่ อปท.เป็น 3 กลุ่มหลักคือ กลุ่มอปท.ขนาดใหญ่(เทศบาลนคร และเทศบาลเมือง) กลุ่มอปท.ขนาดกลาง (เทศบาลตำบล) และกลุ่มอปท. ขนาดเล็ก(องค์การบริหารส่วนตำบล) คัดเลือกใน 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน เพื่อเข้าสู่วิธีการถอดบทเรียน จำนวน 16 อปท. ประกอบไปด้วย อปท.ขนาดใหญ่ 4 อปท. อปท.ขนาดกลาง 8 อปท. และ อปท.ขนาดเล็ก 4 อปท.

⁷ องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, *สถานการณ์ขยะมูลฝอยในปี 2564*, รายงานสรุปผลการดำเนินกิจกรรมพัฒนาแนวทางการจัดการขยะของแหล่งท่องเที่ยวพื้นที่พิเศษ 7 (ภายใต้โครงการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยว)

1.4.3 ขอบเขตประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการถอดบทเรียนในการจัดการขยะมูลฝอยของ อปท. คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีการบริหารจัดการขยะประสบความสำเร็จ โดยมีเกณฑ์การพิจารณา ดังนี้

- 1) ได้รับรางวัลเกี่ยวกับการจัดการขยะ หรือสิ่งแวดล้อม
- 2) มีความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยในเครือข่ายด้านจัดการขยะ
- 3) มีความพร้อมในการสนับสนุนจากผู้บริหาร นโยบายสนับสนุนการดำเนินงานบุคลากร ของ อปท. และมีความพร้อมของข้อมูลทุติยภูมิที่จำเป็นสำหรับโครงการวิจัย 3 เดือน
- 4) เป็นกลุ่มเป้าหมายหน่วยงานที่สามารถขยายผลต่อยอด และมีผลกระทบเชิงเศรษฐกิจ และสังคมของภาคเหนือตอนบน จากการนำเกณฑ์ทั้ง 4 ประเด็นมาพิจารณาพบว่า อปท. ที่เข้าเกณฑ์ทั้ง 4 ประเด็น มีจำนวน 42 แห่ง ซึ่งเรียกว่ากลุ่มประชากร โดยสามารถแจกแจงกลุ่มประชากรตามขนาดขององค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น

ตารางที่ 2 จำนวนประชากร ในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบน จำแนกตามขนาดองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น

ระดับ อปท.	จำนวน	ร้อยละ
1. เทศบาลนคร	1	2.38
2. เทศบาลเมือง	6	14.29
3. เทศบาลตำบล	27	64.28
4. องค์การบริหารส่วนตำบล	8	19.05
รวม	42	100.00

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยแบบการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed methods) ระหว่างงานวิจัย เชิงคุณภาพและเชิงทดลอง เพื่อให้ได้แนวปฏิบัติการบริหารจัดการขยะที่ดี โดยเริ่มจากการถอดบทเรียนการ บริหารจัดการขยะที่ประสบความสำเร็จระดับเทศบาลเมือง เทศบาลตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล จากนั้นคัดเลือกพื้นที่ที่จะทดลองใช้ร่างแนวปฏิบัติที่ดีในการบริหารจัดการขยะสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละขนาดพื้นที่ กรณีศึกษาภาคเหนือตอนบน มีการเลือกกลุ่มตัวอย่างในการถอดบทเรียนในการจัดการขยะมูลฝอยของ อปท. ใช้การเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) เนื่องจากตัวอย่างที่มีลักษณะเฉพาะ กล่าวคือ เป็น อปท.ที่ได้รับรางวัลเชิงประจักษ์ มีความร่วมมือกับมหาวิทยาลัย เครือข่าย และมีความพร้อมในการสนับสนุนจากผู้บริหารตลอดจนสามารถขยายผลต่อยอดและมีผลกระทบเชิงเศรษฐกิจและสังคมได้ ด้วยวิธีการสำรวจข้อมูล การสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์

และนำผลการถอดบทเรียนจาก อปท. 16 แห่ง มาจัดวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางการจัดการขยะที่เหมาะสมตามระดับของ อปท. เพื่อนำแนวทางการจัดการขยะที่ได้จากการวิเคราะห์มาศึกษาและปรับใช้ในพื้นที่ดังกล่าวและจัดทำแผนการปรับปรุงการจัดการขยะของ อปท. เพื่อนำไปสู่แนวปฏิบัติที่ดีด้านการท่องเที่ยวอีกด้วย

1.5.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1) แนวคำถามในการประชุมทบทวนหลังทำกิจกรรม (After Action Review: AAR) มีลักษณะเป็นแนวคำถามปลายเปิด เพื่อการสะท้อนผลการปฏิบัติและให้ความคิดเห็นสำหรับการวางแผนปรับปรุงต่อไป

2) แบบประเมินการบริหารจัดการขยะทั้งก่อนและหลังการดำเนินการวิจัยเชิงทดลองเป็น แบบประเมินซึ่งประกอบไปด้วย การประเมินนโยบาย แนวทางและข้อปฏิบัติการจัดการขยะ จากเจ้าหน้าที่และผู้นำในชุมชน นอกจากนี้ได้ประเมินพฤติกรรมการจัดการขยะ การมีส่วนร่วม ทักษะและการรับรู้การจัดการขยะที่ดีจากคนในชุมชน

1.5.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการประชุมทบทวนหลังทำกิจกรรม (AAR) ใช้การวิเคราะห์ เนื้อหาและทำการอธิบายนำเสนอภาพของปรากฏการณ์ในเชิงการสร้างข้อสรุปหรือให้เหตุผลแบบอุปนัย การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยการตรวจสอบแบบสามเส้า โดยใช้วิธีการต่าง ๆ ได้แก่ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลมากกว่า 1 วิธี ตรวจสอบโดยใช้แหล่งข้อมูลมากกว่า 1 แหล่ง และการสะท้อนข้อมูลกลับไปยังผู้ร่วมวิจัยเพื่อยืนยันข้อมูล

2) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ เป็นการวิเคราะห์พฤติกรรมจัดการขยะ การมีส่วนร่วม ทักษะ และการรับรู้การจัดการขยะที่ดีจากคนในชุมชน ก่อนและหลังการดำเนินการวิจัยเชิงทดลองโดยใช้สถิติ t-test ภายหลังจากการวิจัยทั้ง 2 ระยะ คือ การถอดบทเรียนในการจัดการขยะมูลฝอยของ อปท. และการทดสอบตัวแบบในการจัดการขยะมูลฝอยของ อปท. ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้นำมาสังเคราะห์รูปแบบการบริหารจัดการขยะและการสร้างข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ทางคณะผู้วิจัยดำเนินการสังเคราะห์โดยพิจารณาจากมิติสถานการณ์การบริหารจัดการขยะ มิติผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาการบริหารจัดการขยะ ซึ่งการสังเคราะห์ดังกล่าวผู้วิจัยได้เชื่อมโยงการวิเคราะห์กิจกรรมที่ดำเนินการประสบผลสำเร็จนำมาสู่การสร้างข้อสรุปเป็นรูปแบบการบริหารจัดการขยะ จากนั้นคณะผู้วิจัยร่วมกันประชุมระดมสมองเพื่อจัดทำคู่มือโปรแกรมการพัฒนาการบริหารจัดการขยะและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายตามผังการดำเนินงานที่ได้วางไว้

1.6 ประโยชน์ที่จะได้รับ

1.6.1 ข้อมูลสถานการณ์การบริหารจัดการขยะ และผลการถอดบทเรียนการบริหารจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับต่าง ๆ พื้นที่ศึกษาภาคเหนือตอนบน

1.6.2 แนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการขยะเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับต่าง ๆ ในภาคเหนือตอนบน

2. ผลการวิจัย

จากการดำเนินงาน การลงพื้นที่ถอดบทเรียนการบริหารจัดการขยะ พื้นที่ภาคเหนือตอนบน 8 จังหวัด สามารถสรุปสถานการณ์การจัดการขยะในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน เพื่อการเพิ่มประสิทธิภาพและส่งเสริมศักยภาพการบริหารจัดการขยะของ อบท. และประกอบการจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมในการบริหารจัดการขยะตามขนาดและบริบทของ อบท. มีผลการศึกษาดังนี้

2.1 ข้อมูลสถานการณ์การจัดการขยะในพื้นที่ภาคเหนือ (ภาพรวม)

จากข้อมูลระบบสารสนเทศด้านการจัดการขยะมูลฝอยชุมชน พบว่าในบริเวณพื้นที่ภาคเหนือตอนบน มีปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2563 จำนวน 1.46 ล้านตัน สถานที่รับกำจัดขยะมูลฝอยแบบทำปุ๋ยหมักจำนวน 94 แห่ง สถานที่ฝังกลบถูกหลักวิชาการจำนวน 4 แห่ง สถานที่เตาเผามีระบบบำบัดมลพิษอากาศจำนวน 1 แห่ง สถานที่กำจัดแบบเทกองควบคุม (กำหนดปริมาณขยะน้อยกว่า 50 ตันต่อวัน) จำนวน 86 แห่ง สถานที่กำจัดขยะมูลฝอยแบบไม่ถูกต้อง จำนวน 589 แห่ง โดยปริมาณขยะมูลฝอยบริเวณพื้นที่ภาคเหนือตอนบน มีรายละเอียดดังแสดงในตาราง 1 ดังนี้

ตาราง 1 ปริมาณขยะมูลฝอยบริเวณพื้นที่ภาคเหนือตอนบน

จังหวัด	ขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้น (ตันต่อวัน)	ขยะมูลฝอยที่ถูก นำกลับมาใช้ ประโยชน์ (ตันต่อวัน)	ขยะมูลฝอยที่ถูก กำจัดถูกต้อง (ตันต่อวัน)	ขยะมูลฝอยที่ถูก กำจัดไม่ถูกต้อง (ตันต่อวัน)
ลำพูน	265.60	113.50	70.00	82.10
เชียงราย	776.40	408.20	203.00	165.20
เชียงใหม่	1434.40	309.10	596.00	529.30
แม่ฮ่องสอน	168.60	76.45	23.40	69.75
น่าน	286.10	131.10	91.00	64.00
พะเยา	275.20	103.00	30.00	142.20
ลำปาง	483.90	120.20	244.00	119.70
แพร่	303.10	129.00	156.00	18.10

ที่มา: ระบบสารสนเทศด้านการจัดการขยะมูลฝอย ปี 2563, กรมควบคุมมลพิษ⁸

⁸ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, กรมควบคุมมลพิษ (Pollution Control Department), ระบบสารสนเทศด้านการจัดการขยะมูลฝอย ปี 2563, ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ส่วนพัฒนาและบริหารระบบสารสนเทศ)

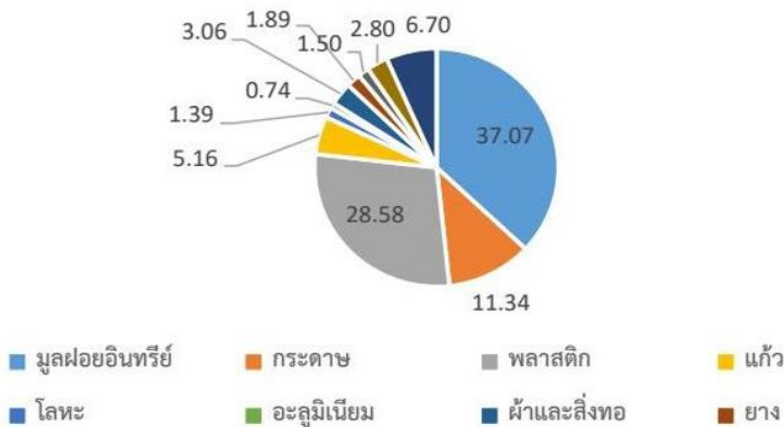
จากตารางที่ 1 จะเห็นได้ว่า จังหวัดเชียงใหม่เป็นพื้นที่ที่เกิดขยะมูลฝอยมากที่สุด ซึ่งมีปริมาณขยะ จำนวน 1,434.40 ตันต่อวัน และเป็นจังหวัดที่มีปริมาณขยะมูลฝอยที่ถูกกำจัดอย่างถูกต้องมากที่สุด คือจำนวน 596 ตันต่อวัน ส่วนจังหวัดที่มีปริมาณของขยะมูลฝอยนำกลับมาใช้ประโยชน์มากที่สุดได้แก่ จังหวัดเชียงราย และมีปริมาณของขยะมูลฝอยอยู่ที่ 408.20 ตันต่อวัน จะเห็นได้ว่า จังหวัดเชียงราย เป็นจังหวัดที่มีการนำขยะมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์อยู่ที่ 408 ตันต่อวัน ซึ่งเป็นปริมาณที่มากที่สุดจาก 8 จังหวัด สาเหตุที่พื้นที่จังหวัดเชียงรายมีการนำขยะมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์มาที่สุดนั้นมาจากการจัดตั้งนโยบายในระดับจังหวัดได้แก่ นโยบายจังหวัดสะอาด ที่สามารถครอบคลุมการบริหารจัดการขยะได้ในทุกระดับ อปท. ในขณะเดียวกันพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพ ด้านการจัดการขยะมูลฝอยที่ถูกกำจัดอย่างถูกต้องได้แก่ พื้นที่เชียงใหม่, ลำปาง และแพร่ โดยจะเห็นได้ว่า ทั้ง 3 พื้นที่นั้นมีปริมาณของขยะมูลฝอยที่ถูกกำจัดอย่างถูกต้องอยู่ที่ 596, 244 และ 156 ตันต่อวัน ตามลำดับ สาเหตุที่ทั้ง 3 พื้นที่สามารถจัดการขยะได้ถูกต้องนั้นคือ ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ในการกำจัดขยะองค์การบริหารส่วนจังหวัดและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ได้มีการให้ความร่วมมือกันในการจัดการขยะปลายทาง ส่วนจังหวัดลำปาง การบริหารจัดการขยะนั้นองค์การบริหารส่วนจังหวัดได้มีการให้ความสำคัญด้านการจัดการขยะปลายทางและพื้นที่จังหวัดแพร่ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้เข้ามาดำเนินการบริหารจัดการขยะ จากการบริหารจัดการขยะของทั้ง 3 พื้นที่ดังกล่าวพบว่า ทั้ง 3 พื้นที่ผู้นำต่างให้ความสนใจในการจัดการขยะ ส่งผลให้ในพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่มีปริมาณขยะมูลฝอยที่ถูกกำจัดอย่างถูกต้อง สูงที่สุดเมื่อเทียบกับพื้นที่ 8 จังหวัด ในการบริหารจัดการขยะปริมาณขยะมูลฝอยที่ถูกกำจัดอย่างถูกต้อง ในพื้นที่ 8 จังหวัดที่มีปริมาณขยะมูลฝอยสูงที่สุดเมื่อเทียบกับขนาดพื้นที่ของจังหวัดได้แก่พื้นที่ จังหวัดพะเยา อยู่ที่ 142.20 ตันต่อวัน สาเหตุเนื่องจากพื้นที่จังหวัดพะเยา ยังไม่มีสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยอย่างถูกวิธี จึงเป็นสาเหตุให้พื้นที่ดังกล่าว มีปริมาณขยะมูลฝอยที่ถูกกำจัดไม่ถูกต้องสูงที่สุดเมื่อเทียบกับพื้นที่ทั้ง 8 จังหวัด

จากข้อมูล ขยะจากมุมมองการคลังและสิ่งแวดล้อม : ลดต้นทุนที่ต้นทุน⁹ กล่าวว่าในการจัดการขยะมูลฝอยของ อปท. จะประสบกับปัญหาการจัดการขยะแบบดั้งเดิม ฐานคิดของการนำขยะมูลฝอยออกไปกำจัดนอกพื้นที่สะท้อนถึงทัศนคติ “การไม่ยอมรับขยะที่หลังบ้านตัวเอง” (Not-in-my-backyard, NIMBY, Syndrome) และสร้างความขัดแย้ง ระหว่างชุมชนเมืองกับชุมชนรอบข้างพื้นที่ที่ถูกกำหนดให้เป็นสถานที่กำจัดขยะทำให้หลายโครงการไม่สามารถก่อสร้างได้หรือหากก่อสร้างได้ก็ถูกต่อต้านจนไม่สามารถดำเนินการได้จากปัญหาดังกล่าว ส่งผลให้การจัดการขยะเชิงพื้นที่ของภาคเหนือตอนบน มีปริมาณขยะตกค้างรวมถึง 10,694 ตัน และขยะมูลฝอยที่ไม่ถูกกำจัดอย่างถูกต้องจำนวน 1,189.35 ตันต่อวัน

⁹ ปนต มโนมัยวิบูลย์ และ พรรณนิภา ดอกไม้งาม, ขยะจากมุมมองการคลังและสิ่งแวดล้อม: ลดต้นทุนที่ต้นทุน บรรณาธิการโดย มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด (เชียงใหม่: มูลนิธิสถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, 2562)

เมื่อพิจารณาปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้น (ต้นต่อวัน) ของพื้นที่ภาคเหนือตอนบน โดยแบ่งเป็นขยะมูลฝอยที่ถูกนำกลับมาใช้ประโยชน์ ขยะมูลฝอยที่ถูกกำจัดถูกต้อง และขยะมูลฝอยที่ถูกกำจัดไม่ถูกต้อง พบว่าในปี พ.ศ. 2564 ขยะมูลฝอยที่ถูกกำจัดไม่ถูกต้องมีสูงถึง 1,651 ต้นต่อวัน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้นำในชุมชนทั้งระดับท้องถิ่นและระดับพื้นที่ต้องเข้ามามีส่วนช่วยให้เกิดการจัดการขยะที่ดีทั้งต้นทาง กลางทาง และปลายทาง เพื่อให้ปริมาณขยะลดลงให้ได้มากที่สุด

องค์ประกอบของขยะมูลฝอยในพื้นที่ภาคเหนือ (ร้อยละ)

ภาพ 1 องค์ประกอบของขยะมูลฝอยในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน

ที่มา: ภูวนารถ ศรีทอง, การบริหารจัดการขยะสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละขนาด พื้นที่ ทัศนศึกษาภาคเหนือตอนบน, สาขาการโรงแรม คณะการท่องเที่ยวและการโรงแรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, 10 ตุลาคม 2566.

2.2 การบริหารจัดการขยะต้นทาง

การบริหารจัดการขยะต้นทางของกลุ่มเทศบาลตำบลใช้มาตรการ 3Rs โดยเริ่มต้นตั้งแต่ การคัดแยกขยะมูลฝอยในครัวเรือน ซึ่งเทศบาลตำบลมีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการคัดแยกขยะ มีการรณรงค์ปลุกจิตสำนึกในการคัดแยกขยะในชุมชนและครัวเรือน มีการจัดคณะทำงานหมู่บ้านปลอดขยะ เก็บรวบรวมขยะในหมู่บ้านเข้าสู่การคัดแยกส่งขายและจัดตั้งกลุ่มสุขาภิบาลชุมชนดูแลกับการคัดแยกขยะ ในงานต่าง ๆ มีการจัดตั้งกลุ่มจิตอาสาเพื่อแยกขยะ การลดปริมาณขยะ (Reduce) ในระดับบุคคล จะเป็นการการลดใช้ถุงพลาสติกและกล่องโฟม ส่งเสริมการใช้ถุงผ้าหรือตะกร้าในการจับจ่ายสินค้า

ส่วนในระดับชุมชน เน้นให้ชุมชนใช้วิถีชีวิตดั้งเดิม เช่น ใช้ใบตองในงานต่าง ๆ เช่น งานศพ งานบุญประเพณี ในท้องถิ่น ใช้กระตักข้าวมาบรรจุอาหารบิณฑบาตด้วยปิ่นโต การนำกลับมาใช้ซ้ำ (Reuse) ขยะประเภท ภาชนะพลาสติกนำไปประดิษฐ์เป็นของใช้ ของตกแต่งบ้าน เป็นต้น ขยะทั่วไปเช่น ซองกาแฟ ถังนม กล่องนม ซองน้ำยาปรับผ้านุ่มผงซักฟอก มาประดิษฐ์ ประดิษฐ์ไม้หนีบ ทำชุดขบวนพาเหรด ชุดกองเชียร์และประกวด ธนบัตรสำหรับทอดผ้าป่า การนำกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) มีดังนี้ 1) จัดตั้งธนาคารขยะ โดยการระดมทุน ในชุมชน และการจัดสรรผลกำไรแก่สมาชิก 2) กิจกรรมโครงการขยะแลกแต้ม นำแต้มมาแลกของกินของใช้ 3) จุดรับบริจาคขยะรีไซเคิล เทศบาลจะนำไปจำหน่ายเพื่อนำเงินมาสมทบกองทุนช่วยเหลือผู้ยากไร้ 4) กิจกรรมการนำขยะมาแลกเบี้ยยังชีพ 5) การจัดตั้งร้านค้าศูนย์ (0) บาท นำขยะที่คัดแยกไว้มาร่วมโครงการ ขยะแลกสิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือน 6) ขยะอินทรีย์/ขยะเปียกนำไปใช้ประโยชน์ โดยการหมัก และปุ๋ยชีวภาพ นำไปเลี้ยงสัตว์เลี้ยงในครัวเรือน

2.3 การบริหารจัดการขยะกลางทาง

ในการเก็บรวบรวมขยะมูลฝอยของกลุ่มเทศบาลตำบล มี 2 แบบคือ แบบที่หนึ่ง คือมีการจัดวางถังขยะแบบแยกประเภทให้ทั้ง ซึ่งประชาชนต้องคัดแยกขยะในครัวเรือน เพื่อรอรถขยะมาเก็บขนขยะตามช่วงเวลาที่กำหนด และแบบที่สอง คือไม่มีการวางถังขยะไว้ตามจุดเนื่องจากเป็นเทศบาลปลอดถัง แต่จะใช้วิธีการให้วางถังขยะไว้หน้าบ้านให้รถเข้าเก็บตามเวลานัดหมาย ในส่วนของการให้บริการจัดเก็บขยะ มี 2 แบบคือ แบบที่หนึ่งคือ เทศบาลตำบลดำเนินการในการให้บริการจัดเก็บขยะตามหมู่บ้าน/ชุมชน โดยมีการกำหนดวันและเวลาจัดเก็บมูลฝอย และแบบที่สอง คือ เทศบาลตำบลดำเนินการจ้างเอกชนเข้ามาดำเนินการให้บริการจัดเก็บขยะตามหมู่บ้าน/ชุมชน ในการควบคุมและการติดตามประเมินผลการดำเนินงานเพื่อให้การบริหารจัดการขยะกลางทางให้มีประสิทธิภาพ มีควบคุมและการติดตามประเมินผลการดำเนินงานโดยบุคลากรของอปท. ได้แก่ กองสาธารณสุข สำนักปลัดเทศบาล โดยมีการติดตามขยะตกค้าง มีการรายงานผลการปฏิบัติงาน อีกทั้งยังมีการควบคุมและการติดตามประเมินผลการดำเนินงานโดยบริษัทเอกชน

2.4 การบริหารจัดการขยะปลายทาง

การกำจัดขยะมูลฝอยของกลุ่มอปท. ขนาดใหญ่ มี 2 แบบคือ แบบที่หนึ่งคือ การฝังกลบอย่างถูกหลักสุขาภิบาล และแบบที่สองคือ การเทกอง โดยดำเนินการโดยเอกชน ซึ่งสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยในกลุ่มอปท.ขนาดใหญ่ มี 3 แบบ คือ 1) สถานที่กำจัดขยะมูลฝอยของอปท. เอง 2) สถานที่กำจัดขยะของเอกชน และ 3) สถานที่กำจัดขยะของอบจ. ที่ทำ (Memorandum Of Understanding : MOU) ร่วมกัน ในการบริหารจัดการขยะปลายทาง ให้มีประสิทธิภาพทางอปท. จะมีการควบคุมและการติดตามประเมินผลการดำเนินงานโดยบุคลากรที่ทำหน้าที่รับผิดชอบด้านการบริหารจัดการขยะ คณะกรรมการศูนย์จัดการขยะมูลฝอยรวมแบบครบวงจรของ อบจ. ที่ MOU ร่วมกัน

1) ขาดงบประมาณในการดำเนินงาน สาเหตุเนื่องจากต้องนำงบประมาณไปใช้ในการดำเนินงานเรื่องอื่น ๆ ด้วย ทำให้เกิดผลกระทบเช่น ไม่สามารถจัดซื้อรถเก็บขยะ เครื่องมือในการจัดการขยะ ได้อย่างมีประสิทธิภาพได้รวมถึงทำให้ขาดเครื่องมือ อุปกรณ์ในการดำเนินงานจัดการขยะ เช่น หากชุมชนต้องการอัดก้อนขยะพลาสติกแต่ไม่มีเครื่องอัดก้อนขยะพลาสติกเกิดผลกระทบทำให้การจัดการขยะบางประเภทที่ชุมชนมีความพร้อมในการปฏิบัติแต่ไม่สามารถทำได้

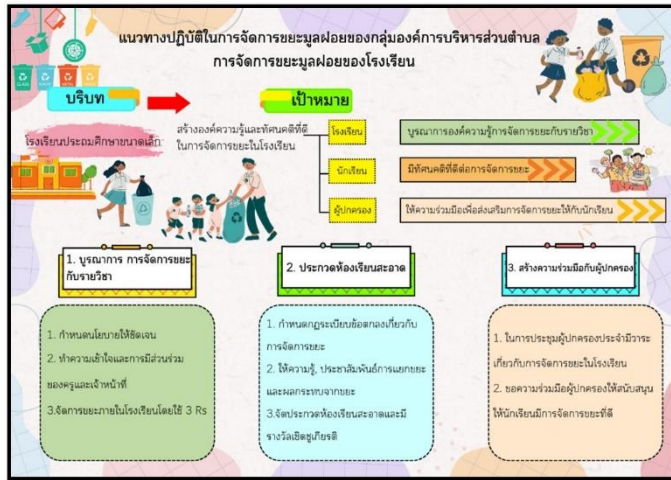
3) กฎระเบียบที่บังคับใช้ได้ไม่เต็มที่ สาเหตุเกิดจาก อบท. ไม่สามารถควบคุมหน่วยงานรัฐ และเอกชนในพื้นที่ได้เต็มความสามารถ เช่น โรงเรียน สถานศึกษา และห้างสรรพสินค้า จึงส่งผลทำให้การบริหารจัดการขยะในหน่วยงานนั้น ๆ ยังไม่เหมาะสม

4) ปัญหาขยะแฝงจากนอกพื้นที่ในแหล่งท่องเที่ยว สาเหตุเนื่องจากการลักลอบทิ้งขยะของนักท่องเที่ยว สถานประกอบการ ร้านค้าและบุคคลภายนอกพื้นที่ ส่งผลกระทบทำให้จำนวนขยะที่ต้องบริหารจัดการเพิ่มขึ้น

ภาพ 2 แนวทางปฏิบัติในการจัดการขยะมูลฝอย กลุ่มองค์การบริหารส่วนตำบล
การจัดการขยะมูลฝอยของครัวเรือน

ที่มา: ฐานารณ ศรีทอง, การบริหารจัดการขยะสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละขนาดพื้นที่ กรณีศึกษาภาคเหนือตอนบน.

ภาพ 3 แนวทางปฏิบัติในการจัดการขยะมูลฝอย กลุ่มองค์กรบริหารส่วนตำบล
 การจัดการขยะมูลฝอยของโรงเรียน

ที่มา: ภูวนารถ ศรีทอง, การบริหารจัดการขยะสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละขนาด
 พื้นที่ กรณีศึกษาภาคเหนือตอนบน.

ภาพ 4 แนวทางปฏิบัติในการจัดการขยะมูลฝอย กลุ่มเทศบาลเมือง
 การจัดการขยะมูลฝอยของตลาด

ที่มา: ภูวนารถ ศรีทอง, การบริหารจัดการขยะสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละขนาด
 พื้นที่ กรณีศึกษาภาคเหนือตอนบน.

3. สรุป อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ

3.1 สรุปผลการวิจัย

สรุปและอภิปรายผลการถอดบทเรียนเพื่อการเพิ่มประสิทธิภาพและส่งเสริมศักยภาพการบริหารจัดการขยะของ อปท. และประกอบการจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมในการบริหารจัดการขยะตามขนาดและบริบทของ อปท. จากการดำเนินการองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับต่าง ๆ ในภาคเหนือตอนบน พบว่า

1. สถานการณ์การบริหารจัดการขยะการบริหารจัดการขยะขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับต่าง ๆ ในภาคเหนือตอนบน พบว่า ปริมาณขยะมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นทุกปีและเมื่อพิจารณาปริมาณขยะที่เกิดขึ้นในแต่ละวันพบว่ามีปริมาณขยะที่ไม่สามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์และมีการกำจัดที่ไม่ถูกต้องสูงถึงร้อยละ 15.61 โดยพบว่าขยะมูลฝอยส่วนใหญ่มาจากครัวเรือนมากที่สุด ส่วนพื้นที่ภาคเหนือตอนบนภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขา ประชากรส่วนใหญ่มีที่อยู่อาศัยกระจายตัวไปตามพื้นที่ราบระหว่างภูเขา ดังนั้นส่วนใหญ่จึงเป็นชุมชนชุมชนชนบท และชุมชนกึ่งเมือง โดยภาคเหนือมีปริมาณขยะในปี พ.ศ. 2565 สูงถึง 8,799 ตัน/วัน และพบว่าขยะส่วนใหญ่มาจากครัวเรือนที่อาศัยในชุมชนกึ่งเมือง และจากการศึกษาพบว่าขยะส่วนใหญ่เป็นขยะอินทรีย์ รองลงมาเป็นขยะรีไซเคิล โดยพบว่าประชาชนในหลาย ๆ พื้นที่ยังมีวิธีการจัดการขยะมูลฝอยที่ไม่ถูกต้อง

2. จากการลงพื้นที่ในการถอดบทเรียนพบปัญหา สาเหตุ และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปัญหา ในการจัดการขยะมูลฝอยของกลุ่มเทศบาลตำบล ดังนี้ 1) ปัญหาการลักลอบนำขยะมาทิ้งในหมู่บ้าน ซึ่งไม่สามารถตรวจสอบได้ว่าเป็นของใคร มีผลกระทบทำให้เกิดขยะตกค้างในชุมชน เนื่องจากทางผู้ดำเนินการจัดเก็บขยะจะเก็บเฉพาะขยะของคนในชุมชนเท่านั้นโดยเก็บขยะเฉพาะถุงขยะของเทศบาล 2) การลักลอบทิ้งขยะในบริเวณที่สาธารณะและในเขตพื้นที่ป่าชุมชนและขยะสัจจกรบริเวณสองข้างทาง สาเหตุเกิดจากประชาชนที่สัจจกรบนถนน และในครัวเรือนที่มีปริมาณขยะที่ต้องทิ้งมากกว่าที่เทศบาลกำหนด ทำให้เกิดผลกระทบของขยะตกค้างในพื้นที่สาธารณะ ถนนและในเขตพื้นที่ป่าชุมชน 3) การคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทางยังไม่ถูกต้องและชัดเจน ส่งผลกระทบทำให้เกิดการปะปน ของขยะต่างประเภท และต้องมีการคัดแยกขยะในส่วนปลายทาง

จากผลการศึกษาข้อมูลการจัดการขยะของเทศบาลตำบล พบว่า ประสิทธิภาพในการจัดการขยะมูลฝอยขึ้นกับปัจจัยแรงผลักดันตามบริบทพื้นที่ เช่น การสร้างความรู้ให้แก่ประชาชน ความร่วมมือของประชาชนในรูปแบบของการรวมกลุ่ม การมีกฎ ระเบียบ ข้อบังคับที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน รวมถึงการสนับสนุนด้านบุคลากร อุปกรณ์จาก อปท. จากการศึกษาพื้นที่ พบว่าการดำเนินการในระดับองค์การบริหารส่วนตำบล มีกิจกรรมการจัดการขยะที่เน้นการใช้หลัก 3R เพื่อลดปริมาณขยะที่ต้องนำไปกำจัด ให้น้อยที่สุด และมีระบบการติดตามควบคุมตรวจสอบในการคัดแยกขยะแนวทางปฏิบัติที่ดีในการจัดการขยะมูลฝอย

ของกลุ่มองค์การบริหารส่วนตำบลและเทศบาลเมืองเพื่อให้ อบท.ส่วนใหญ่ในเขตภาคเหนือ
นำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดการขยะ ดังต่อไปนี้

3.2 อภิปรายผล

เพื่อสร้างแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการขยะเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ต้องอาศัยบทบาท
การมีส่วนร่วมระหว่าง อบท.และชุมชน ของกลุ่มองค์การบริหารส่วนตำบล ดังต่อไปนี้

3.2.1 บริบท สภาพแวดล้อม และข้อจำกัด

บริบทของชุมชนที่อาศัยในองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ทดสอบตัวแบบ
เป็นชุมชนชนบทกึ่งเมืองซึ่งขยะที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่เป็นขยะอินทรีย์ร้อยละ 37.07 ซึ่งครัวเรือนใน
ชุมชนชนบทกึ่งเมืองส่วนใหญ่สามารถจัดการได้ด้วยตนเองโดยการนำไปใช้ประโยชน์ เช่น ขยะ
ที่เป็นเศษผักเศษอาหารนำไปเป็นอาหารสัตว์หรือนำไปทิ้งในถังกรีนโคน ส่วนขยะอินทรีย์ที่เป็น
เศษใบไม้หรือวัชพืชจะนำไปใส่ในเสวียนหรือหมักเพื่อทำปุ๋ยซึ่งถือว่าขยะอินทรีย์ที่เกิดขึ้นใน
ชุมชนค่อนข้างจัดการได้ดี ส่วนขยะประเภทกิ่งไม้ มีการนำไปทำเชื้อเพลิงสร้างพลังงานต่อยอด
ต่อไป และพบว่าขยะที่มีปริมาณสูงรองลงมาคือขยะทั่วไปและขยะรีไซเคิล โดยเฉพาะขยะ
พลาสติกที่มีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 28.58 ซึ่งเมื่อเทียบกับชุมชนเมืองขยะประเภทนี้ถือว่าม
ีปริมาณไม่มากพอที่จะมีพ่อค้าหรือบริษัทเข้ามารับซื้อ ทำให้ขยะรีไซเคิลส่วนใหญ่ถูกทิ้งรวมกับ
ขยะทั่วไป ขาดการคัดแยกอย่างจริงจังทำให้ขยะรีไซเคิลมีการปนเปื้อนเมื่อการคัดแยกขยะ
กลางทางและปลายทางก็จะได้ขยะรีไซเคิลที่ไม่สะอาดทำให้มีมูลค่าต่ำ ดังนั้นขยะรีไซเคิลและ
ขยะทั่วไปจึงถูกกองรวมกันและถูกกำจัดในปลายทางโดยการเผาในที่สุด

ปัจจุบันการจัดการขยะของ อบท. ระดับองค์การบริหารส่วนตำบลในส่วนของ
ต้นทางจะมีการจัดการที่ดีหากมีผู้นำในชุมชนที่เข้มแข็งและมีบทบาทสูงในชุมชน แต่สำหรับ
ชุมชนที่ไม่มีผู้นำที่จริงจังกับการจัดการขยะหรือยังไม่มีโครงสร้างคณะทำงานที่ชัดเจนทำให้ขาด
การทํอย่างในด้านนี้จริงจังและต่อเนื่องก็จะส่งผลให้การจัดการขยะต้นทางไม่เกิดประสิทธิภาพ
ส่วนการจัดการขยะกลางทางและปลายทางส่วนใหญ่เป็นหน้าที่ของ อบท. โดยการจัดการกลาง
ทางส่วนใหญ่จะมีรถเก็บขนซึ่งอาจจะเป็นรถของ อบท.เองหรือเป็นของเอกชนที่เข้ามารับเก็บ
ขนโดยปัจจุบันมีพนักงานและรถเก็บขนไม่เพียงพอกับปริมาณขยะที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน
ส่วนการจัดการขยะปลายทางส่วนใหญ่จัดการขยะโดยการเผาและฝังกลบซึ่งถือว่าเป็นการ
จัดการขยะที่ยังไม่ถูกต้องตามหลักสุขาภิบาล

ผลการวิจัยสอดคล้องกับภูษิต แจ่มศรีและสัมฤทธิ์ ยศสมศักดิ์¹⁰ โดยกล่าวว่า
นโยบายการจัดการขยะมูลฝอยของประเทศไทย หากพิจารณาบทบัญญัติกฎหมายยุทธศาสตร์ชาติ
แผนพัฒนาแห่งชาตินโยบายความมั่นคงแห่งชาติแผนแม่บทล้นกำหนดให้หน่วยงานภาครัฐ

¹⁰ ภูษิต แจ่มศรี และสัมฤทธิ์ ยศสมศักดิ์, “รูปแบบการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลขนาดใหญ่ในเขตพื้นที่
อุตสาหกรรมภาคตะวันออกของประเทศไทย,” วารสารด้านการบริหารรัฐกิจและการเมือง มหาวิทยาลัยบูรพา 11, ๑.2
(กรกฎาคม-ธันวาคม 2565): 54-71.

ทุกหน่วยงานในระดับจังหวัดและระดับท้องถิ่น (รวมถึงท้องถิ่นรูปแบบเทศบาลขนาดใหญ่) ต้องจัดทำแผนการบริหารจัดการขยะมูลฝอยด้วยการส่งเสริมการรวมกลุ่มองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีการร่วมลงทุนภาคเอกชน (Public-Private Partnership) ใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับพื้นที่มีกระบวนการจัดการขยะมูลฝอยตั้งแต่ต้นทาง กลางทาง ปลายทาง สัดส่วนขยะมูลฝอยชุมชนต้องได้รับการจัดการอย่างถูกต้องและนำไปใช้ประโยชน์ สัดส่วนของเสียอันตรายชุมชนได้รับการกำจัดอย่างถูกต้อง

3.2.2 มาตรการส่งเสริมและกลไกการขับเคลื่อน

1) การสร้างข้อบัญญัติเกี่ยวกับการจัดการขยะ ยกตัวอย่างเช่น การเก็บเงินค่าธรรมเนียมในการจัดเก็บขยะแบบก้าวหน้า การกำหนดข้อเสนอนะในการจัดการขยะอินทรีย์ ขยะเปียก เศษอาหาร รวมถึงกำหนดบทบาทหน้าที่ให้เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบให้ชัดเจน และสร้างระบบให้มีการทำงานอย่างต่อเนื่อง โดยผู้นำและเจ้าหน้าที่ทั้งส่วนของการเมืองและส่วนของเจ้าหน้าที่ประจำ อปท. เข้ามามีบทบาทเข้ามาช่วยกันสร้างข้อบัญญัติเกี่ยวกับการจัดการขยะให้ชัดเจน และทำโครงการเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบ

2) การจัดตั้งคณะทำงานและธรรมนูญชุมชนด้านการจัดการขยะอย่างชัดเจน รวมไปถึง การติดตาม ควบคุมดูแลการบริหารจัดการขยะต้นทางโดยชุมชน เพื่อเป็นการกำหนดขอบเขต บทบาทหน้าที่ของชุมชนให้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะในพื้นที่ของตน โดยผู้นำชุมชน ตัวแทนสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล และประชาชนในชุมชนเข้ามามีบทบาทในการดำเนินงาน ผลการวิจัยสอดคล้องกับพงศ์พันธุ์ เอ่งฉ้วนและสุนีย์ มัลลิกะมาลย์⁸ กล่าวว่า การจัดการขยะให้ได้ผลคือการคัดแยกขยะก่อนทิ้งโดยประชาชนในชุมชนและธุรกิจกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และขยะที่คัดแยกมี 4 ประเภท คือขยะอินทรีย์ ขยะมีมูลค่า ขยะอันตรายและขยะติดเชื้อ การเก็บขนขยะตามวันและตามประเภทขยะที่มีถุงสีใส่ขยะให้นักท่องเที่ยวมีถุงขยะสำหรับใส่ขยะที่จัดการโดยผู้ประกอบการท่องเที่ยวและจัดเก็บถึงขยะจากนักท่องเที่ยวเมื่อเสร็จสิ้นการท่องเที่ยว การจัดการน้ำเสีย ให้ใช้วิธีการจัดให้มีระบบบำบัดน้ำเสียรวมโดยผู้ปล่อยน้ำเสียมาบำบัด คือ ผู้ประกอบการร้านค้า โรงแรม ที่พัก และการท่องเที่ยว จะต้องจ่ายค่าบำบัดน้ำเสียตามอัตราที่กฎหมายกำหนด

3.2.3 รูปแบบ กระบวนการ และขั้นตอนการปฏิบัติ

1) การสร้างข้อบัญญัติเกี่ยวกับการจัดการขยะ โดยมีการกำหนดข้อบัญญัติด้านการจัดการขยะที่ชัดเจน การกำหนดบทบาทหน้าที่ผู้รับผิดชอบด้านการสร้างข้อบัญญัติผู้รับผิดชอบหลัก ได้แก่ ผู้นำและเจ้าหน้าที่ทั้งส่วนของการเมืองและส่วนของเจ้าหน้าที่ประจำ

⁸ พพงศ์พันธุ์ เอ่งฉ้วนและสุนีย์ มัลลิกะมาลย์, “ข้อบัญญัติท้องถิ่นว่าด้วยการจัดการขยะและน้ำเสียในท้องถิ่นที่เป็นเมืองท่องเที่ยวทางทะเล จังหวัดกระบี่,” วารสารสหวิทยาการสังคมศาสตร์และการสื่อสาร มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี 5, ฉ.3 (กรกฎาคม-กันยายน 2565): 63-72.

อปท. เข้ามาช่วยกันสร้างข้อบัญญัติเกี่ยวกับการจัดการขยะให้ชัดเจนและทำโครงการเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบโดยต้องมีเจ้าหน้าที่หลักใน อปท. เป็นผู้นำเพื่อไม่ให้งานสะดุดเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง การเปลี่ยนถ่ายผู้นำและผู้รับผิดชอบรอง ได้แก่ เครือข่ายหรือหน่วยงานภายนอกที่เข้ามาเป็นพี่เลี้ยงเพื่อช่วยทบทวนข้อบัญญัติและบทบาทของแต่ละฝ่าย และช่วยวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อทราบจุดเด่น จุดด้อยของการจัดการขยะภายใน อปท. โดยขั้นตอนการปฏิบัติการสร้างข้อบัญญัติมีดังต่อไปนี้

1.1) การเก็บเงินค่าธรรมเนียมในการจัดการขยะแบบอัตราก้าวหน้า ข้อเสนอแนะในการต่อยอดและขยายผลการตั้งเกณฑ์ในการเก็บค่าเก็บขยะแบบก้าวหน้า ใช้สำหรับการจัดการขยะทั่วไป ผู้ที่ควรมีบทบาทหรือความรับผิดชอบในการดำเนินการ ได้แก่ 1) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น 2) ผู้นำชุมชน และ 3) ประชาชนในชุมชน

1.2) ส่งเสริมการจัดการขยะต้นทางด้วยตัวเอง ข้อเสนอแนะในการต่อยอดและขยายผลกิจกรรมส่งเสริมการจัดการขยะต้นทางด้วยตัวเอง ผู้ที่ควรมีบทบาทหรือความรับผิดชอบในการดำเนินการมีด้วยกันหลายภาคส่วน ได้แก่ 1) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น 2) ผู้นำชุมชน 3) ประชาชนในชุมชน และ 4) เจ้าของที่พักอาศัย เช่น โรงแรม หอพัก หมู่บ้านจัดสรร เป็นต้น ทั้งนี้ ในจากการศึกษาของเดือนเด่น นาคสีหราช⁹ เสนอว่าการดำเนินมาตรการทางกฎหมายเพียงอย่างเดียวไม่อาจแก้ไขได้ ต้องดำเนินมาตรการบางอย่างเช่น กำหนดให้เจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องชี้แจงให้ชุมชนและนักท่องเที่ยวมีจิตสำนึกและตระหนักถึงหน้าที่ในการตระหนักถึงปัญหาขยะมูลฝอยและส่งเสริมการศึกษา วิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการคัดแยกขยะและนำกลับมาใช้ได้อีกครั้ง เช่นเดียวกับวรศรา สมเกียรติกุล¹⁰ เสนอว่า ชุมชนท้องถิ่นต้องระบุบทบาทและความต้องการของคนในชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวในฐานะที่เป็นคนงานและผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเพื่อที่จะนำไปสู่ความเข้าใจในมุมมองชุมชนท้องถิ่นว่าตนเองมีบทบาทอย่างไรในการพัฒนาการท่องเที่ยวซึ่งจะช่วยให้ผู้มีอำนาจตัดสินใจสามารถกำหนดนโยบายวางแผนปรับปรุงและรักษากลยุทธ์เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นและเข้าใจอย่างชัดเจนว่าชุมชนท้องถิ่นต้องการที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างไร ดังนั้นการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ทุกภาคส่วนควรเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนตั้งแต่กระบวนการต้นน้ำกลางน้ำและปลายน้ำเพื่อให้ประชาชนในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนในลักษณะการร่วมกันรับผิดชอบต่อการท่องเที่ยวและพัฒนาสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถสร้างความมั่งคั่งและยั่งยืนให้กับชุมชนได้

⁹ เดือนเด่น นาคสีหราช, “การพัฒนามาตรการกฎหมายในการจัดการมูลฝอยในชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลนาอ้อ จังหวัดเลย,” *วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์* 47, ฉ.1 (มีนาคม 2561): 135-153.

¹⁰ วรศรา สมเกียรติกุล, “การมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว: กรณีศึกษาชุมชนน้ำผุด อำเภอลอง จังหวัดสตูล,” *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์* 13, ฉ.1 (มกราคม-มิถุนายน 2561): 48-62.

3.3 ข้อเสนอแนะ

จากการถอดบทเรียนการบริหารจัดการขยะต้นทางของกลุ่มองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อการเพิ่มประสิทธิภาพและส่งเสริมศักยภาพการบริหารจัดการขยะของ อปท. พบว่าการบริหารจัดการขยะต้นทางที่มีความโดดเด่นหรือประสบความสำเร็จของกลุ่มองค์การในภาพรวม มีรายละเอียดของกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ดังนี้

3.3.1 การจัดการขยะอินทรีย์ ขยะเปียก เศษอาหารการจัดการขยะอินทรีย์ ขยะเปียก เศษอาหาร ในระดับครัวเรือน เป็นกิจกรรมการบริหารจัดการขยะต้นทางที่มีความโดดเด่น ซึ่งเกิดขึ้นเนื่องจากการพบช่องว่างในการบริหารจัดการขยะในเรื่องของทั้งขยะอินทรีย์ขยะเปียก เศษอาหาร รวมกับขยะทั่วไป ทำให้จำนวนขยะมีมาก หากเผาก็จะส่งกลิ่นเหม็น และยังทำให้เกิดค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นเพื่อดับไฟที่บ่อขยะหากเกิดการลุกลาม ดังนั้นจึงมีกิจกรรมการบริหารจัดการขยะอินทรีย์ ขยะเปียก เศษอาหาร ที่ต้นทางโดยใช้เป็นอาหารสัตว์ การสร้างบ่อทิ้งเศษอาหาร กรีนโคน เพื่อนำมาทำปุ๋ย

แนวปฏิบัติในการจัดการขยะอินทรีย์ ขยะเปียก เศษอาหาร

1) สร้างแผน กติกา ร่วมกันภายในชุมชน เช่น หากไม่แยกขยะอินทรีย์ออกจากขยะทั่วไปก็จะไม่เก็บขยะไปจัดการให้

2) อบรมให้ความรู้ และประชาสัมพันธ์เชิญชวน

3) การอบรมให้ความรู้ และสาธิตการใช้ประโยชน์จากขยะอินทรีย์ ขยะเปียก เศษอาหาร ในหลายรูปแบบ เช่น ถังรักษ์โลก การทำปุ๋ย การทำอาหารสัตว์จากเศษผักและเศษอาหาร การจัดทำกองปุ๋ยรวบรวมกิ่งไม้ ใบไม้ การทำเป็นปุ๋ยหมักเพื่อนำไปใช้ในการเกษตร ส่งเสริมการสร้างรายได้และการลดค่าใช้จ่ายในการทำเกษตร

3.3.2 ปัญหาของขยะรีไซเคิล คือการไม่มีผู้ประกอบการมารับซื้อ ทำให้ประชาชนที่คัดแยกขยะ ไม่มีปลายทางให้กับขยะรีไซเคิลที่คัดแยกออกมา อีกทั้งการนำขยะรีไซเคิลไปขายต้องรอปริมาณขยะจำนวนมากระดับหนึ่ง จึงสามารถจะนำไปขายได้ ทำให้มีค่าใช้จ่ายในการเดินทางนำไปขาย และไม่คุ้มค่ากับการนำไปขาย ดังนั้นข้อเสนอแนะดังนี้ 1) มีการสนับสนุน (Small and Medium Enterprises : SME) ที่จะนำขยะอินทรีย์ไปใช้ประโยชน์เป็นศูนย์กลางรวบรวมสนับสนุนผู้ประกอบการที่สามารถรีไซเคิลสร้างมูลค่าพลาสติก 1 แห่งต่อ 1 อำเภอ 2) มีกฎหมายที่เอื้อต่อการก่อตั้งผู้ประกอบการที่สามารถรีไซเคิลขยะ (โดยกำหนดให้ดำเนินการภายใต้อุตสาหกรรมสีเขียว) และส่งเสริมภาคเอกชนในการร่วมลงทุน

3.3.3 ส่งเสริมให้พื้นที่ที่มีการจัดตั้ง กิจการ การจัดการขยะอินทรีย์ สามารถจัดการขยะอินทรีย์ในครัวเรือนของชุมชนนั้น ๆ ได้อย่างครบวงจร โดยทุกครัวเรือน มีส่วนร่วมในการจัดการขยะอินทรีย์ของตนในการส่งมายังสถานที่รวบรวมสนับสนุนการรวมกลุ่มพื้นที่จัดการขยะมูลฝอย การนำขยะอินทรีย์ไปใช้ประโยชน์ และส่งเสริมภาคเอกชนในการร่วมลงทุนโดยกำหนดให้ ในพื้นที่ 1 อำเภอ สามารถจัดตั้งโรงงานหรือกิจการที่เป็นศูนย์กลางในการรวบรวม

ขยะมูลฝอยประเภทอินทรีย์ นำมาแปรรูปเป็นปุ๋ยสำหรับพืชเพื่อนำไปจำหน่ายต่อโดยการ
ดำเนินงานของกิจการ ต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขอุตสาหกรรมสีเขียว

บรรณานุกรม

- เดือนเด่น นาคสีหราช. “การพัฒนามาตรการกฎหมายในการจัดการมูลฝอยในชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลนาอ้อ จังหวัดเลย.” *วารสารนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์* 47, ฉ.1 (มีนาคม 2561): 135-153.
- ปเนต มโนมัยวิบูลย์ และ พรพนนิภา ดอกไม้งาม, *ขยะจากมุมมองการคลังและสิ่งแวดล้อม: ลดต้นทุนที่ต้นทุน บรรณาธิการโดย มิ่งสรรพ ขาวสะอาด* (เชียงใหม่: มูลนิธิสถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, 2562)
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- พงศ์พันธุ์ เอ่งฉ้วนและสุนีย์ มัลลิกะมาลย์, “ข้อบัญญัติท้องถิ่นว่าด้วยการจัดการขยะและน้ำเสียในท้องถิ่นที่เป็นเมืองท่องเที่ยวทางทะเล จังหวัดกระบี่,” *วารสารสหวิทยาการสังคมศาสตร์และการสื่อสาร มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี* 5, ฉ.3 (กรกฎาคม-กันยายน 2565): 63-72.
- ภูษิต แจ่มศรี และสัมฤทธิ์ ยศสมศักดิ์. “รูปแบบการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลขนาดใหญ่ในเขตพื้นที่อุตสาหกรรมภาคตะวันออกของประเทศไทย.” *วารสารด้านการบริหารรัฐกิจและการเมือง มหาวิทยาลัยบูรพา* 11, ฉ.2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2565): 54-71.
- กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, กรมควบคุมมลพิษ (Pollution Control Department.). *ระบบสารสนเทศด้านการจัดการขยะมูลฝอย ปี 2563*, ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ส่วนพัฒนาและบริหารระบบสารสนเทศ)
- วีระพล ทองมา. *การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism :CBT) สำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในเขตที่ดินป่าไม้*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2547.
- วรศรา สมเกียรติกุล. “การมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว: กรณีศึกษา ชุมชนน้ำผุด อำเภอละงู จังหวัดสตูล.” *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์* 13, ฉ.1 (มกราคม-มิถุนายน 2561): 48-62.
- องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. *สถานการณ์ขยะมูลฝอยในปี 2564*. รายงานสรุปผลการดำเนินกิจกรรมพัฒนาแนวทางการจัดการขยะของแหล่งท่องเที่ยวพื้นที่พิเศษ 7 (ภายใต้โครงการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยว)
- สุวดี บุญมาจรินนท์, จันทรจิต ฐนะศิริ และมนรัตน์ ใจเอื้อ. “การออกแบบประสบการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานโมเดลเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน.” *วารสารวิชาการศรีปทุม ชลบุรี* 19, ฉ.2 (ตุลาคม-ธันวาคม 2565): 84-91.